

Доброго дня! Тема уроку. Орфоепічна помилка. Орфоепічний словник

Увага! Виконані завдання надсилати за електронною адресою:

moshev2020@icloud.com

Теоретичний блок

- **Перегляньте відеоурок. Орфоепічний словник. Орфоепічна помилка.**
<https://www.youtube.com/watch?v=zVZEGUDmOe4>

I. Прочитайте. Поясніть, як усне й писемне мовлення пов'язані між собою.

1. Основою спілкування є усне мовлення. Письмо є вторинним, додатковим, це лише муміфікований образ мовлення усного (О. Сербенська). 2. Існує п'ятдесят способів сказати «так», п'ятсот способів сказати «ні» і лише один спосіб ці слова записати (Б. Шоу). 3. Культура писемного й усного мовлення полягає в досконалому знанні й послідовному дотриманні мовних норм (За П. Дудиком).

Орфоепія — розділ науки про мову, який вивчає систему норм єдиної вимови, властивої літературній мові.

Орфоепічні норми — це:

- правильна вимова окремого звуку, поєднань звуків;
- правильне наголошення слова та логічне виділення слова в реченні;
- правильне інтонування речення.

Наслідком порушення орфоепічної норми літературної мови є орфоепічна помилка.

Орфоепічні помилки поділяють на три групи: фонетичні, акцентуаційні, інтонаційні.

Нормативна вимова полегшує процес спілкування, сприяє зростанню загальної культури як окремої людини, так і суспільства загалом.

Орфоепічне правило — це наукове осмислення, визначення, формулювання орфоепічної норми.

II. Прочитайте народні усмішки. Укажіть допущені орфоепічні помилки, визначте, до якої групи кожна з них належить.

1. — Хто вас із такою дикцією допустив до читання радіооголошень? У вас тут блат?

— Чому блат? Сестла.

2. Учні на дні народження в однокласниці:

— Твій подарунок усіх здивував! Навіщо ти цукерки поскладав у вазон?

— Та ти ж мені це в листі порадила! Написала: подаруй ірис у вазоні!

— Йшлося про квітку ірис! Оксана любить квіти! А цукерки — це ірис! Їх дарують у коробці!

III. До кожного зі слів, що характеризують мовлення, доберіть антоніми.

Нормативність, точність, логічність, доречність, виразність, емоційність.

- Які з утворених вами антонімічних пар прямо стосуються дотримання орфоепічних норм мови? Які опосередковано пов'язані з дотриманням норм?
- Використавши утворені антонімічні пари, схарактеризуйте мовлення котрогось із журналістів українського телебачення, основну увагу приділивши дотриманню ним (нею) норм літературної мови.
- Поспостерігавши за мовленням свого улюбленого тележурналіста, зробіть висновок щодо дотримання ним норм літературної мови.

Вимову слова можна з'ясувати за допомогою орфоепічного словника.

IV. Ознайомтесь із будовою орфоепічного словника.

Адреса́нт [адре"са́нт], -та, мн. -нти, -нтів [-н'т'ів] (хто адресує).

Адреса́т [адре"са́т], -та, мн. -ти, -тів [-т'ів] (кому адресують).

- Яку інформацію про слово надають статті? Сформулюйте мету словника, як ви її розумієте.
- Складіть перелік професій, представники яких мають звертатися до орфоепічного словника якнайчастіше.

Практичний блок

Дослідження-аналіз

► Повторити правила милозвучності (чергування у/в, і/й, з/зі/із). Записати текст, розкриваючи дужки. Пояснити свій вибір звукових варіантів слів.

Хлопець сидів, (обі,обій,об)нятий м'якою радістю: широкий світ клався йому (перед,переді,передо) очі. Здало (ся,сь) йому, що вийшло (із-за,з-за) хмари сонце, (і,й) він побачив себе загорненим (у,в) хмару (в)огненного світла. Озирнуv (ся,сь), бо подумав, що жінки перестарали (ся,сь) там, на кухні, (і,й) запалили дім, але палала (в,у)же ціла (в)улиця і (в,вв,ув)есь краєвид (перед,переді,передо) очима. Тоді він зрозумів, що світло горить (у,в) ньому самому. Мозок його освітила миттєва блискавка — чудове сяйво (у,в)війшло (в,у) його душу, запліднивши навіки його життя. (В,у) серце (в,у)пала іскра блаженства, залишивши (в,у) ньому назавжди відчуття неба. Звів очі (й,і) пізнав раптом космос, повний нескінченного простору, густо заповнений круглими темними та ясними тілами. Погідний ритм (у,в)пізнав він (у,в) (в,у)сьому — там, (у,в) небі, (і,й) тут, на землі: рух планет, соку (і,й) крові, рух живих та мертвих

тіл. Він збагнув раптом: не мертвий світ лежить навколо нього, а жива тремтлива матерія, що виповнює небо, землю (і,й) (в,у)се, Живу присутність він пізнав (у, в)сьому, і це наповнило його справжнім щастям. Зрозумів: (у,в)есь світ дивовижно (у,в)ладжено (і,й) (в,у)се діє співмірно до добра кожному, а основним принципом світу є все-таки любов (В. Шевчук).

Лінгвістична майстерня

► Прочитати речення, дотримуючись орфоепічних норм.

Життя біжить, як музика дзвенить (*Нар. творч.*). Життя — як вокзал. Хтось приїжджає, хтось від'їжджає (*Л. Костенко*). Гілки дерев чорніють, наче грати (*О. Грязнов*). Я віддався моїм серцем, щоб спізнати мудрість, спізнати безумство, і я довідався, що все це марнота і гонитва за вітром, бо у великій мудрості — велика журба, хто додає знання, додає страждання (Екклесіаст, 1: 17-18). Допоки й світ — живе він боротьбою: як не сусідом, то сама з собою людина б'ється, як із кимсь чужим (*М. Карпенко*).

Методичний коментар

Орфоепічна норма — це мовна норма у сфері вимови й наголосу: ходжУ (не хОжу), інцидЕнт (не інциНдент), одинАдцять (не одинадцять); чимало пам'ятОк (не пАм'яток). Орфоепічні норми складаються історично разом із формуванням національної мови, коли в житті суспільства збільшується питома вага усного мовлення. Володіння орфоепічними нормами сприяє швидшому порозумінню людей, є ознакою високої мовленнєвої культури особистості.

Хвилинка ерудита

► Підібрати 3-4 слова, які б відповідали таким схемам.

1. Усі три склади відкриті, третій — наголошений.

Орфоепічний марафон

► Правильно прочитати записані слова. Пояснити особливості вимови кожного з них.

1. Записати їх фонетичною транскрипцією.
2. Перший склад відкритий, наголошений, другий — закритий.
3. Два перші склади відкриті, третій — закритий, наголошений.
4. Перший склад відкритий, другий — закритий, наголошений, третій — відкритий.
5. Обидва склади відкриті, другий — наголошений.
6. Обидва склади закриті, перший — наголошений.

Крило, межа, голубка, веселка, зимівля, казка, стежка, джміль, дзвін, сміється, змагаєшся, лисичці, мишці, боротьба, косьба, вокзал, зшити, зціплю- вач, розступитися, розмежувати, розставити, щасливий, проїзний піщаний.

► У заздалегідь записаних на дошці словах поставити наголос. Звірити зі словником. Слова з подвійним наголошенням підкреслити (їх підкреслено).

Діалог, виразний, глядач, оглядач, кілометр, сантиметр, апостроф, дефіс, арахіс, читання, питання, заслання, вигнання, Євангеліє, вимова, *помилка*, кулінарія, асиметрія, черговий, олень, *черга*, *волошковий*, *простий*, диспансер, *ведмедича*.

► Виписати словосполучення:

- 1) спочатку ті, у яких нічого не треба виправляти;
- 2) потім ті, у яких порушено правила милозвучності мови.

Справа йде на лад, лунає у вухах, рятуватись втечею, ідуть в ногу, оце й усе, в усій красі, далось взнаки, над всяке сподівання, в глибині душі, один в один, мірялись силою, а мені і невтямки, піді мною, так і сказали би, раз у раз, з щирою душею, от тобі й маєш, раніше і тепер.

Ключ. З перших букв словосполучень прочитаєте назву вірша М. Рильського.

ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

- ☐ Складіть статті до орфоепічного словника на слова щирість, милосердя, цінність. Узявши ці слова за ключові, складіть текст (обсягом 4-5 речень) усного виступу на самостійно дібрану актуальну тему на групових зборах.

► Виконати тестові завдання.

1. У яких рядках у всіх словах правильно поставлено наголос?

- А) Міліметр, український, ознака, решето;
- Б) кидати, кішка, літопис, чорнозем;
- В) квартал, вузький, підуть, дочка;
- Г) спина, роблю, знайдеться, довести;
- Д) болотистий, дошка, загадка, дозиметр.

2. Наголос на другому складі має кожне слово рядка.

- А) справіку, самшит, обвід, обух;
- Б) азбест, аналог, щавель, обрання;
- В) одержати, б'ючи, юферс, юрист;
- Г) юхта, хом'як, страйкар, радист;
- Д) юрський, хозарин, сторіччя, радієвий.

3. Наголос на третьому складі має кожне слово рядка.

- А) чорноліс, авіація, п'ятизначний, баклажан;
- Б) акафіст, бандероль, безпатентний, гвинтовий;
- В) аксіома, юродивий, самоук, бюлетень;

Г) біжутерія, асфальтовий, буханець, вероніка;

Д) артикул, бляшаний, валовий, вересневий.

4. Наголос на четвертому складі має кожне слово рядка.

А) алматинець, самоучитель, електросвердло, ізометрія;

Б) веретено, винагорода, громадянин, допоміжний;

В) винагороджений, запліснявілий, інвестувати, клітковина;

Г) копійчаний, наднормовий, неподалеку, перевірний;

Д) надстроковий, переписати, переносний, перестарок.

5. Неправильно наголошено слово в рядку.

А) засипка;

Б) кістковий;

В) вишиванка;

Г) копійчаний;

Д) спина.

6. Неправильно наголошено слово в рядку.

А) чутно;

Б) тятива;

В) тисовий;

Г) солодощі;

Д) русло.

7. Наголос на першому складі має кожне слово рядка...

А) абиций, авгієві, олені, яловичина;

Б) азимут, справіку, обруч, обстріл;

В) огріх, баєвий, фольга, юань;

Г) безмір, фолієва, юнкерський, хохуля;

Д) фойє, форте, форум, юрмитися.

8. Позначте рядок, у якому допущено помилки в чергуванні у — в; з — зі; і — й.

А) Ішли літа; перекладати зі словником; день у день, дивитися у вікно;

Б) жити в Уфі; діти в школі; поговори зі мною; світ учить розуму;

- В) купалася у хвилях; одна дорога й озеро; Володимир і Ярослав; росла в гаю;
Г) прочитала у книжці; тести із англійської мови; вокзал в Одесі; переконала в своєму.

9. Позначте рядок, у якому чергування *і — й, у — в* відповідає правопису.

- А) Піднявся вгору, вірю у тебе, уклали угоду;
Б) дощ іде, море і степ, дні й ночі;
В) батьки і діти, купатися в хвилях, в будень і свято;
Г) у нього в очах, навчається в інституті, сказав усе.

10. Прийменник (в) треба писати в реченні у рядку:

- А) Десь (у,в) натхненні молодім Каменяр будує дім.
Б) Небо безхмарне, ніби виполоскане (у,в) синьці.
В) Не спитавши броду, не лізь (у,в) воду.
Г) Стоїть на видноколі мати — (у,в) неї вчись.

11. Визначте речення, у якому порушена милозвучність.

- А) І блідий місяць на ту пору з-за хмари де-де виглядав (*Т. Шевченко*).
Б) Мітить у п'ятки, а попадає в ніс (*Народна творчість*).
В) Чую луну трембіти, бо в ній спів Карпат і Веховини (*І. Чендей*).
Г) Рідна мова — це найособистіша сфера обстоювання свого «я». (*І. Дзюба*).

12. Укажіть рядок, у якому фонетичні варіанти слів впливають на їх значення:

- А) вголос — уголос;
Б) вдача — удача;
В) урожай — врожай;
Г) узимку — взимку.